

№№ 90—91 (8499—8500). 1999 снл. Балаван ийын 9 күнэ, Чэиниэр, Сыаната—1 сөлү, 10 харчы.

(Баллан айын 6 нүгүнэди тургунан)

Саха Республикатын Президеңа М. Е. Николаев ба-
лаһан ийиһи 1 күнүгөр Саха радиотынан «Үөрэхтэ-
һин—Биһиги омул быһыытынан кэскилбит» дээн тыл
эттиһигэр: «Сагаламмыт үөрэх дылыа уратылаах. Оҕо
саас уонна оҕо спордуу сыла—республика ХХ үбөнн
түмүктүхтээх сойуһунта. Дээ ол иһин, сана үөрэх
сыла төбдүк олох ис хоһоонунан, үүнөр көлүөһэ эт-
синн уонна өй-санаа, сир-майгы өттүнөн сайдыыты-
гар кыһамыһын толору» тыллар иһиллибиттэрэ.
Биһиги үөрэх дыла аһыллан оскуолаларга, уһуулаа-
нарга үлэ ыһрыгыча сагаллаһа. Аһын кылаас үөрө-
шөтчүлэрэ суумка тутуурдаах туонһаһан эрэллэрин
иһин күннэтэ көрөр. Биһиги улустары үөрэх управ-

ленинетын нэцэлэлийн Никифоров М. А. көрсөн оскуолаларыг үөрэх дэмын хайдах тууртгаах нэрүбүттэрин айыталаастыбыт.

—Оскуолаларбытыгар быстах өрөмүөнүөр ымытылмышлар. Улуус бюджетиттан өрөмүөнүз ачаан 430 тыһынанча солкуобай харчы, оттон Үөрэх Министерство-туттан 4300 тыһ. солк. көрүлүбүтө. Ол курдук, Мыс-дарайыта Амма орто оскуолатыгар икитэр сикти турбалара уларытылмышлар. Аларарта орто оскуо-ла апылаатын кытары муостаты уларыйда. Хөрүобу-йата уларыыахтаарын пифер суох буолан тардылын-на. Сылан орто оскуолатыгар эргэ позарнай емность дыэттан уларытаа түстүү саалатын өнгөрүүтэ үлө ба-рар, ону таһынан оскуола өһүтө уларыыр. Одьу-луун оскуолатын икки көрүлү тэллэй буолан, ыраа-таанын, эитээһин үлөтө ымыталаа сылдьаа. Арыылаах-ха алын кылаастар оскуолаларын дьүтө сүтүрүлүн атынны 1 күнүгэр дьэри үлөтө ыһырыггар эрэнэ-бит. Оттон көрөскалаанын, сөрсүтүү курдук быс-тах үлэлэр оскуола, уһууһан айы ымытылмышлар.

Манна төрөнүүттөр көмөлөрүн чорботон балистизди бадарилалар. Үөрөх тэриситэтин бадаманнаынтын үп-ас кырынанытын таба өйдөөн харчы жолууан ий-рааска булуутугар, кырааскалаанынча ээлтүжүтүн көмөдөстүлөр. Оюн, министрствоттан тикенбит кы-равасканын оскуолалар коридордарын, спорттун саа-лаларын кырааскалаанынча түтүнүбүт.

Анаас башууруубунаа түгнүү таана, ДВН, шифер хантан даганы нэстүбэтэ буолла. Мебель чааһын эт-тэххэ, министерствоттан үлөбэ кирирхэтэх санга объекттарга эрэ арайлаа ахсаалынаа кэлбитэ. Инээт-тыннаа, урукку өртүгөр туттулла сымдыары харыстаан, өрөмүөннээн туттуохунт. Оскуола айым мастеровой-дор бааллар, кишилэр сүрүмнээн итинэн дьарыкта-ныахтара. Ону таһынан, Чурапчыгаабы маһы таһа-тымыр комбинаты матары сонноһуу быһыматынан, ти-мир атахтаах урукку остуоллары сирбэдэрин сагар-дыахпыт. Кытааллаах орто оскуолага бэлэх быһыматы-нан бериллибит МТЗ-32 тракторын ылла. Аны бил-гин да дуогабардаах уонча оскуола баар. Министер-ствө төлөстөр, үбүн көрдөр техника өртүнэн сагар-дыы барыа этэ.

—Михаил Аркадьевич, үөрөнээччилэрэ нтүн айм-
дыгынн хөөччийн бэйл хайлах буурууллыахай?

—Бастатан турин, бийлж оскуола барыта кэтэс хаһаайыстыба тэриммитэ. Аска туттар тумалары, ону тэҥэ хөргөһөнүүйү, оҕуруот аһык овордубуттара. Ону таһынан, бийлж СР Президент уонна Правительствота үөрэх өрөтүн босхо аһылыгынан хааччыйыа туһунан анал мыйаага таарыста. Оччотугар, улуус бюджеттан үи көрүлгөн, итин аһылык босхо тэриллэхтээх. Сотору улуус дьаһалтатын сүбэ мунньага буолуохтаах, онно бу боппуруос көрүлүөхтээх. Билиҥи аарымыгынан, итин аһылыкка 2 мол. 700 тыһ. солкуобай паада, бу суума үбүлөөһүнэ быһаарыллынар, Правительство уонна Президент үөрэх, оскуола өрөтүн итин аһылыгынан босхо хааччыйыа туһунан дьаһаллара олоххо киирээ өтэ.

—Учебник хама да күн тийшээт тирин, тарпат гаралга буолар. Бидиң үчебник кэллээтэ хаһдаһый?

— Министертэвтэтин төлө нэлэйтүн үлсүрө сылды-
быт. Биэдиз түрөр, ого ахсаанынын барыга тийбөр
гына кыйын аттарылымбат. Оскууза библиотекарда-
ра төрөнүптөртөн харчы хомууян тийбөт учубингы
атылалыныгы тэрийнөхтөрө,

—Кадрован хал чынымыбыт?

—Оскудалар сунуугун катрынан хатчылан тураллар. Ол да буоллар, улуус урдуге билигин 14 ва-
касия апарас турар. Ол курдук, нуучча тылыгар 2
учуутал тиибэт, икки математик аада информати-
кага-1, географияга-2, химияга, биологияга-4, исто-
рига-2, физкультурага-1 учуутал тиибэт. Салаага
ортугор улартыгы табыста. Арымаахха директору-
нан Д. М. Лебедева апаана, икки урукку ортуго-
рганизаторунаа үлээбэтэ. Кытааахха ПТУ системы-
тыгар үлээбэт А. М. Максимов директор буолла.
Манна директорунаа үлээбэт М. В. Дьячковский
билиик билимгынана апааныта, Толойго Якутскай-
га национальнай гимназияга үлээбэт В. И. Неостерев
билил саймыгыттан директорунаа үлээбэт эрэр. Ча-
мырга директорунаа историк учуутал В. С. Эверстов
апаана. Урукку директордара П. В. Дьячковский
дойдугугар кээли Хайахсынка үлээбэт эрэр.

Үгүс нэгилжээртгэ өбшөөтөншөөт, нэгилжөөт
үөрөх тэрилтэлэртгэ, уһууааниагта уоһна оһуола
ларта, элэлэр бэлэһэншөөлэриш тэбэ өйдөөт, нөх
төөхтүк көмөлөөлөөр, Холбоур, Болтоһоо сүбүү
түншүүк күүһүнөөт икки дьыһын ортотугар сэллээт
бэлэһэншөөт уһууааниагта аһаһи түтүүлэр. Хайаһыкка
уһууаһи дьыһын көндөөтүн бүтэрдилэр. Болтоһоо
дьяһалта бээрбөөт урукһута түүрт нэртнэрлээх дьы
һын аһын сүбүүх оһуолабэ өһи түтүү өһөрүүлэр.

Ити мурдун, народнай тутуу бичиматынан буор-босхо, орозорбут, байыбыт ыччаныт туһа дивизар, Кытан-наха, Чакырга, Толоонго улахан тутуулары саҥа-лаатылар. СР Президиеннэ комитутун «Саҥа» ЧК ил-гүө тутуулан икит таас кыратальнай котельнайга спортзал огорууга павильон туруна, Улуус кини-гар «Улыбка» уһуулааҥга саҥа корпус А. Р. Сартыда-ев каларымун суотугар үбүлээһининэн үлэ килээн эрэр.

—Биймэлгү үөрэх дымлыгар үөрэтин, питин хаймсахатыгар түүх сэлгэ уларыйыны баарый?

Бийилгынган сагалал багаснай үөрэх бийлэнг республика үрдүнэн киллэриллинэ, Онон, оскуолалар уруукуларып сэргэ уон аҕас үөрэх бийлгынган бийлэрин талан ыһыһарынан үлэллэхтэрэ. Биллэн турар, үөрэнээччи уонна төрөннүт бадаларып, бадаларып кыахтарып учуоттайып турарлар. Бийилгын үөрэх дымлыгар физкультура уруугар нэдиэллэ үөрөт чаас көрүлэр. Маннайгы кылаастап уон бийрискидэрип. Улахан оскуолаларга спордап бу көдүрууска-ба таба эһиһэттиригэр чааһы аттарыыга болгон-то уурулууп наада. Бийилгын дымлынан олын сү-һүөх кылаастары түөрт сыллаах үөрэхтөрүннүгэ киллэрэн бүтөбүт. Ол иһинтөн 16 кылаас коммелгын эһиһи астыбыт. Улууспутугар үрдүк үөрэх тэрилтэ-ххкультура институтта аһылыһа. Бу улууспа научнай кыах үөскүүрүгэр улахан төһүү буолуоһар кийи саарбахтаабат. Ого аймах уонна ого спордун сылы-нан улууспа ого спортивнай оскуолата (ДЮСШ) аһылыһа. Директорынан бары бийэр кийигит—В. С. Дьяконов аһыла. Манна 17 штат көрүлүнэ. Софронов аатынан саалаба бадаланар, ону тайыһан тыа оскуолаларыгар филиалларданан хайыһар, уонна чэ-чэки атлетика курдук көрүлүнүгэр дьарыктыахтара. Д. П. Коркин аатынан ЧРОСНО-ба хатыласат сыла-лаахтар. Салыһыһа оскуолаларып ДЮСШ филиалла-ра аһыллар оскуолаларып администрациялара уонна төрөннүттэр өбөлөргүт от-хаан өртүлэн дьыллэригэр талалыһыһа дьарыктаныларыгар кыах үөскөбүһүн таба туһаныт. Маны таһыһан, Кытаанах орто оскуо-латыгар 17 мнэстэлээх интернат аһылыһа. Биллэрин курдук, бу оскуола художественнай-эстетическэй хай-ыһаалаах, ону сэргэ манна ДЮСШ хайыһарга, тус-тууга филиаллара бааллар. Онон, дьүкүрдээх уонна бадалаах өбөлөр улуустан хомуллан интернатка сло-рон үөрөннэхтэрэ. Одьулуун орто оскуолата политех-нической лицейи кытары холбоһонвор оскуола-лицей дээн буолуохтаахтар. СР Правительствотын аһа-уурыада таһсарып көтөбүт. Уонсай үөрэхтэһиһи сэргэ, үрдүк технической ВУЗ-ка киллэргэ болоннир лицейскэй группалар уонна орто үөрэх идитин би-эрэр бөлөхтөр баар буолуохтаахтар. Оскуотун Правп-тельство Уурыада тардылыһадыһа, Үөрэх министр-ствотын бирикээһиннэн бийилгын үөрэх дымлыгар эк-спериментальной оскуола-лицей статуһунан үлэ ба-рыада.

Кандидат Р. СИБИРЯКОВА

№№ 90—91 (8499—8500). 1999 сая, Балаган айыы 9 күнэ, Чингиз, Сатаата—1 солк, 10 харчы.

(Балабан ийман 6 күнүнө да түрүтүшөн)

Нөстөрүн курдук, туран бээрбит күөт өрүсүбө үлэ
сия үмүрүйбүт. Былырмын улаус урдунан саамай үр-
дүк көрдөрүлээк Бахсы пайдалагы сых тахсарын бу-
думмүт. Болтоно, Мугудай, Кылаанаах, Соловьев,
Толей пайдалагы сыхлаагы былааннарын толор-
бугар.

Саха Республикатын Президентэ М. Е. Николаев ба-
лаҕан кыйып 1 күнүгөр Саха радиотыһына «Үөрөхтээх-
һини—бииһиги омук быһыытынан ээскалбэ» дьин тик-
эттигиттөр: «Саҕаламмыт үөрөх дьыла уратылаах. Оҕо
саас уонна оҕо сиордуу сыла—республика ХХ үйөнү
түмүктүөхтээх сойбоннота. Дьэ ол иһин, саҕа үөрөх
сыла төбдүк олох ис хоһоонунан, үүтүр кыһыла э-
һини уонна ой-санаа, сир-майгы өттүгүн сайдыыты-
гар кыһамыһынан толору» тыллар ийэллэбиттөрө.
Билигин үөрөх дьыла аһаҕас оҕуолаларга, уһууһа-
ларга үлэ кыргыч саҕалаанна. Алтын кылаас үөрө-
нөөччүлөрө суумка тутуурдаах туоннаһан эрэллэрин
иһин күннэтэ көрөр. Бииһиги улуустаагы үөрөх урпа-

Ленинның башлангычын Никифоров М. А. көрсөткөн өскө
куулаларбыз үзөткөн дыйын хайдах туруктоох көрсөткөн
бүткөн мыйыталастыбыз.

—Оскуолаларыгыгар бастах өрөмүснөр мытылынылар. Удуус бюджеттытан өрөмүснө аһан 430 тымынча сокуобай харчы, оттон Үөрэх Министерствыттан 4300 тын. соик көрүлүбүтө. Ол курдук, Мындавайымга Амыа орто оскуолатыгар итир ситим турбалар уларытылынылар. Аларга орто оскуола амыаатын кытары муостата уларымда. Хорубуята уларыммахтаадын пифер суох буолан тардылыны. Салаан орто оскуолатыгар эргэ понарий амыастын уларытан туштуу салаатын оторууга Үлө барар, ону тааныан оскуола өлүгө уларыбар. Одулуун оскуолатын инки кордуна толлай буолан, мараастаанын, амыастын Үлөтө мытылла сымдыо. Арымлаах атын кыластар оскуолаларын даната ситериллэн атынны 1 күнүгэр дигри Үлөтө кыргыргар өрөнбүт. Оттон кырааскалаанын, сөрүтүү курдук бастах Үлөлөр оскуола, унууаан абым мытылынылар.

Машина төрөштүттөр көмөлөрүн чорботон бөлүштүрүлүп, бакараалар. Үөрөх төрөштөтүн балайымнаынтын үс ас кырымчытын таба өйдөөн харча жомуун кырааска булуутугар, кырааскаланыннга нөхтөхтү көмөлөштүдөр. Ошон, министрствоттан тиксөбүт кыраасканы огуолалар кордордартан, спортивна сараларын кырааскаланыннга тутушубут.

Анаас билиурүүлүнаа түнүк таала, ДВП, шифр хантан даарны көстүбөтэ буолла. Мебель чааһын өтөххэ, министерствоттан уаарэ киирэхтээх сан объектара прэ арыаах атсааһынаах көлбөтө. Инньагынаа, урукку өртүгөр туттуула сымаллары харыстаан өрөмүөннээн туттуоххут, Оскуола айыы мастерскый дөрү бааллар, кинилэр сүрүшкөөн итинэн дыарыкта илалхара. Ону таһынан, Чурапчытаары маһы талас тымыр комбинаты кытары сөнөһүү быһымытынан, тириэр атахтаах урукку остуоллары сирэйдэрин сөнгөр дьахпыт. Кытааннаах орто оскуола бөлөх быһымытынан бөрүлүлүт МТЗ-82 тракторын ыла. Аны биллэһин да дуоһабырдаах уонча оскуола баар. Министерство төлөстөр, үбүн көрдөр техника өртүнэн сөнгөр дьымы барыа этэ.

— Михаил Аркадьевич, үөрэнээччилэри итин аһы-
лыгынан хааччыйыы быйыл хайдах быһаарыллыаый?

—Бастатан туран, бийлж оскуола бирыга нэгдэх хайгуулыг төрөөс хийхгээс, Асха туттар сумуудыг, онгог хортоншувуу, буруут ашиг олоодубутара, Оку ташааг, бийлж СР Президент уонна Правительствота үөрөх өрөгүн босхо аймалыгын хаачыйны туһунан анал хыйаара тарыста. Очотутар, үзүүс бюджеттан үн перүүлэн, итин аймал босхо төрд алахтэх. Сотору үзүүс дьаалалтын субс муһында буолуохтаах, онно бу боппурөөс перүүлүхтэх. Билиги аарыбыгынан, итин аймалка 2 мөл. 700 тын, солкубай паада, бу суума үбүлээнэ быһаарымынар. Правительство уонна Президент үөрөх, оскуола өрөгүн итин аймалын босхо хаачыйны туһунан дьааллара олохко иһириэ ота.

—Учебник хайн да хүн тийшбэт гирийн, тархат та-
раха буолар. Быйыл учебник кэллнхэ хайлааый?

— Министрестийттан төгө кэмбитин үйлдире смиде-
бит. Билээн турар, одо ахсыаынан барыта тийээр
гына кыйаан аттарыллыбит. Оскуола библиотекалар-
да төрөнүттүртөөн харчы хомуйан тийибит үлөбингы
атмылаанын төрүнөхтөө.

— Кадрынан хааччылымыбыз?

— Окуучулар сууһуһун кадрларга хааччылан турарлар. Ол да буоллар, улуус үрдүкү билигин 14 баһамсыя аһаһас турар. Ол курдук, нуучча тылыгар 3, учуутал тииһибэт, иһки математик баада информатикаһа-1, географияһа-2, химияһа, биологияһа-4, историяһа-2, физкультураһа-1 учуутал тииһибэт. Салаһта ортүтүр уһарыһын таһаһта. Аһымаһаһа директоруһан Д. М. Лебедева аһаһа, иһки уруһку ортүтүр ортүтүтүрүһан үлэһэһибит. Кытаһаһаһа ИТУ системаһыгар үлэһэһибит А. М. Максимов директор буоһла. Маһна директоруһан үлэһэһибит М. В. Дьячковская иһилиһик баһыһдыһаһан аһаһмыһта. Төһөһгө Якутскаһаһа национаһлаһый гимназияһа үлэһэһибит В. И. Нестерев баһыһл сыйһыһыһтан директоруһан үлэһэһон эрор. Чаһаһа директоруһан историяһ учуутал В. С. Эверстов аһаһа. Уруһку директоруһаһа В. В. Дьячковский доһдуһугар иһлиһ Хайаһсыһаһа үлэһэһон эрор.

Үгүс нийлэмжлэртэйгөө хамтатгалж Үйлдвэр эрэр, үерэх тэрилтэлэртэйгэр, уһуйааннартаа уонна оскуола-лартаа, клиннэр балаһыанньаларыа таба өйдөөр, көх-төөхтүү көмөлөһөллөр. Холбоур, Болтонгодо суббу-туньук күүүһүнэ икки дьыннэ ортогутар сиилиһэ балаһыанньа уһуйаанга аһаан туттулар. Хайахсмыкка уһуйаан дьыннэ көндөйүн бүтэрдиллэр. Болтонгодо дьаһалта бизэртэй уруккута түөрт квартиралаах дьы-тин аһаан сүһүөх оскуолаға эбии түгүү өйөрдүлэр.

Ити курдук, пародный тутуу байынатына буюр-босхо, оролорбуг, бойбуг иччиппиг туна диниер, Кыганахха, Чакырга, Толоонго улахан тутуулары сагалааттылар. СР Президенти көмөгүнэн «Сагак» ЧК ичтү тутуулаан ичинт тавс квартирный котельный спортзал опорууга маанилик турунна, Улуус кинигер «Улыбка» уһууаңыга сака юрис А. Р. Саргыдаев көпөрмөнү суотугар үбүлээниини үлүс ичирэн эрэр.

—Бийимизге үөрөх дыйлыгыгар үөрөтүп, ичтени хайыс-хатыгыгар туох сапта уларыыйыы барый?

Бийилгиттан сагалаан баазиснай үөрэх бичигдэн республика үрдүгүн киллэрилиннэ. Ошон, оскуолалар урункуларын сэргэ уон апыс үөрэх бичигдэннэтин бичиглэрин талан алыыларынан үлэниэхтэрэ. Биллэн турар, үөрөхсөччү уонна төрөһүт бабаларын, байыларын кыштарын учуоттанан тураннар. Бийилгит үөрэх дылыгыр физкультура уруотар пидиллэрэ түөрчэс көрүлэр. Магнайгы кылаастан уон бириксэ дээрн. Улахан оскуолаларга спордах бу модуруускага таба эппиэттэригэр чааһы аттарыыга болдомто уурулдуон наада. Бийилгит дылынан алын сүһүөх кылаастары түөрт сымлаах үөрөхтөөһүннэ киллэрин түтэбит. Ол пиниттэн 10 кылаас комплети эппи астыбыт. Улууспутугар үрдүк үөрэх тарнатата хыанукулатура институт аһыллына. Бу улууска научнай кыах үөскүүргүр улахан төһүү буолуодар кийи саарбахтаабыт. Ого аймах уонна ого спордун сымланын улууска ого спортивнай оскуолата (ДЮСШ) аһыллына. Директорынан бари бистар кийинит—В. С. Дыконов аһаана. Манна 17 штат көрүлүннэ. Софринион аатынан саалага бадалаар, ону таһынан тыа оскуолаларыгар филиаллардыаан хайыбар, уонна ченчэки атлетика курдук көрүнгүрүт дьарыктыыхтара. Д. Н. Коркин аатынан ЧРОСКО-га хатылаһпат сымлаахтар. Салионнэ оскуолаларын ДЮСШ филиаллар аһыллар оскуолаларын администрациялара уонна төрөһүттэр өрөлорүт эл-хаан өртүөн дьөлөрүттэ тэлһийбэки дьарыктаныыларыгар кыах үөскөбүтүн таба туһаныт. Маны таһынан, Кытаамах орто оскуолалыгар 17 мистэлээх интернат аһыллына. Биллэрин курдук, бу оскуола художественнай-эстетическай хайысхалаах, ону сэргэ манна ДЮСШ хайынарта, тустууги филиаллар бааллар. Ошон, дьобурдууах уонна бадалаах өбөлөр улуустан хомулун интернатка өлөрөн үөрөннэхтэрэ. Одьулуун орто оскуолата политическай лицейи кытары холбоһоннор оскуола-лицей диил буолуохтаахтар. СР Правительствотын анал уураада тахсарын көтөһөбит. Уонсай үөрөхтөөһүннэ сэргэ, үрдүк техническай ВУЗ-ка киирэрэ бэлэниир лицейскай группалар уонна орто үөрөх идэтин биэрэр болохтор баар буолуохтаахтар. Оскөтти Правительство Уураада тардылынадына, Үөрөх министрествотун бирикээһиннэ бийилгит үөрөх дылыгыр экспериментальнай оскуола-лицей статуһунан үлэ ба, ыһана.

Кандидат Р. СИБИРЯКОВА

